

บทคัดย่อ

โครงการ “แนวทางการใช้ประโยชน์จากชีเลนบ่อกุ้งโดยชุมชนบ้านพอด หมู่ที่ 1 ตำบลชลคราม อำเภอคอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของชุมชนที่ตระหนักถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านพอด โดยมีคำถามวิจัยว่า แนวทางการใช้ประโยชน์จากชีเลนบ่อกุ้งโดยชุมชนบ้านพอด หมู่ที่ 1 ตำบลชลคราม อำเภอคอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ควรเป็นอย่างไร และมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาข้อมูลที่มีของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรอ่าวบ้านพอด, เพื่อรวบรวมข้อมูลการจัดการเลี้ยงของฟาร์มกุ้งและระเบียบข้อปฏิบัติตามกฎหมาย, เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากชีเลนบ่อกุ้ง, และ เพื่อประสานหน่วยงาน และภาคีที่เกี่ยวข้องมาร่วมแก้ปัญหา สิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการทำงานของทีมวิจัยได้เริ่มตั้งแต่ การประชุมชี้แจงโครงการ, การศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านพอด, การจัดเก็บข้อมูลที่มาของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรอ่าวบ้านพอด, รวบรวมข้อมูลการจัดการเลี้ยงของฟาร์มกุ้งและระเบียบข้อปฏิบัติตามกฎหมาย และศึกษาการใช้ประโยชน์จากชีเลนบ่อกุ้ง ทั้งนี้ได้มีการประชุมร่วมกันเป็นประจำทุกเดือนเพื่อสรุปผล และวางแผนการทำงานในแต่ละเดือนร่วมกัน

จากการทำงานที่ผ่านมา ในเรื่องที่มาของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรอ่าวบ้านพอด พบว่า มีอยู่หลายสาเหตุและมีการปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันคือปัญหามลพิษทางน้ำ ที่มีทั้ง น้ำเสีย ชีเลนทับถม และส่งกลิ่นเหม็น ซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่ปี 2545 ที่เริ่มมีการเลี้ยงกุ้งขาวแบบพัฒนา ในพื้นที่กว่า 27,000 ไร่ รอบชุมชน นำไปสู่ปัญหาทรัพยากรที่เสื่อมโทรม สัตว์น้ำหนีออกนอกพื้นที่ มีกลิ่นเหม็น และเกิดอาการคันเมื่อสัมผัสน้ำ ซึ่งที่ผ่านมาชุมชนมีการแจ้งไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบหลายครั้ง แต่จากการเข้ามาตรวจสอบ มีผลออกมาว่า คุณภาพดิน และน้ำ อยู่ในสภาพที่สัตว์น้ำและพืชน้ำสามารถดำรงชีวิตอยู่และเจริญเติบโตได้ตามปกติ” ทั้งนี้ ที่คนในพื้นที่รู้เห็นดีว่าเกิดอะไรขึ้นในพื้นที่บ้าง

ทีมวิจัยได้พยายามแก้ปัญหาโดยการเก็บข้อมูลน้ำและชีเลน ทั้งเรื่อง สี กลิ่นและวัดความลึกของชีเลน พบว่า มีสีเขียว ชุ่น ผิดปกติ บ่อยครั้ง กลิ่นเหม็น และความลึกของชีเลนอยู่ที่ 50-200 เซนติเมตร จึงได้พยายาม ดึงชุมชน และเยาวชนในพื้นที่เข้าร่วมกันปลูกต้นไม้ และทำอีดัมบอลบำบัดน้ำเสีย แต่ก็ไม่เห็นผลมากนัก ขณะเดียวกันก็ได้ศึกษา การจัดการเลี้ยงของฟาร์มกุ้งและระเบียบข้อปฏิบัติทางกฎหมาย พบว่า มีประกาศ และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกุ้งทะเล 3 ฉบับ คือ ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง ให้ผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้งทะเลมาจดทะเบียนและขออนุญาตต่อพนักงานเจ้าหน้าที่, ระเบียบกรมประมงว่าด้วยการออกใบรับรองการผลิตกุ้งทะเลตามมาตรฐาน จีเอพี พ.ศ. 2546 และระเบียบกรมประมง ว่าด้วยการขอใบรับรองฟาร์มเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล ที่มีการผลิตตามมาตรฐานโคดออฟ คอนดัก (Code of Conduct) หรือ ซี โอ ซี (CoC) พ.ศ. 2546 ระเบียบที่สำคัญคือ มาตรฐาน CoC ซึ่ง

ให้ความสำคัญในเรื่อง ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ได้อุตสาหกรรมการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลอย่างยั่งยืน จะต้องมีความรู้ 3 ประการ คือ กุ้งที่มีการผลิตอย่างมีมาตรฐาน กุ้งที่มีคุณภาพและความปลอดภัย และกุ้งที่มีการเลี้ยงหรือผลิตอย่างเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งถ้าทุกฟาร์มปฏิบัติตามกฎและข้อกำหนดต่างๆอย่างเคร่งครัดแล้ว ก็คงจะไม่มีปัญหาสาธุชน

แต่จากข้อมูลในพื้นที่ ยังมีการปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำอยู่ ซึ่งถ้าผู้ประกอบการขาดการรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และชุมชนปัญหาก็จะยังคงเกิดขึ้นเรื่อย แม้หลายครั้งที่เรื่องราวถูกแจ้งไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก็ยังได้รับการยืนยันเหมือนเดิมว่า ดินและน้ำยังอยู่ในสภาพที่สัตว์น้ำยังสามารถดำรงชีวิตและเจริญเติบโตได้ปกติ ทั้งนี้เนื่องมาจากการแจ้งข้อมูลต่างๆ ไปยังหน่วยงานนั้น ด้วยขั้นตอนต่างๆ ของระบบราชการค่อนข้างล่าช้าไม่ทันการณ์ ซึ่งเป็นช่องโหว่ของระบบราชการ ที่ทำให้ประชาชนรอบนอกฟาร์มเลี้ยงกุ้งได้รับความเดือดร้อน

ทั้งนี้ทีมวิจัยจึงได้คิดที่จะใช้ประโยชน์จากซีเลนนากุ้ง เพื่อดึงความร่วมมือจากผู้ประกอบการนากุ้ง และชุมชนในการร่วมแก้ไขปัญหา เพราะถ้าสามารถนำซีเลนนาจากนากุ้งมาใช้ประโยชน์ได้ ก็จะสามารถลดปริมาณซีเลนนาที่อาจจะถูกปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติได้ ซึ่งจากการเรียนรู้ และทดลองทำปุ๋ยหมักซีเลนนาพบว่าทำได้ไม่ยาก และใช้ได้ผลดี จึงได้ประสานไปยังฟาร์มเลี้ยงกุ้งเพื่อพูดถึงระบบการเลี้ยงและขอใช้ประโยชน์จากซีเลนนาไปแปรรูปเป็นปุ๋ยหมักซีเลนนา ซึ่งก็ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากบางฟาร์มเท่านั้น แต่ก็ถือเป็นการเริ่มต้นที่ดี ที่ทำให้ชุมชนและฟาร์มกุ้งมีทัศนคติที่ดีต่อกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนวัดนันทาราม เพื่อให้ผู้อำนวยการไม่หลังเก่าของโรงเรียนเป็น “ศูนย์เรียนรู้การใช้ประโยชน์จากซีเลนนาบ่อกุ้งโดยชุมชนบ้านพอด”

จากการทำงานที่ผ่านมาพบว่าการนำเรื่องการใช้ประโยชน์จากซีเลนนากุ้ง ไปคุยขอความร่วมมือกับฟาร์มเลี้ยงกุ้งจะได้รับความร่วมมือที่ดีขึ้น กว่าที่คุยเรื่องสภาพปัญหาจากซีเลนนากุ้ง พบว่าบางฟาร์มให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีโดยนำซีเลนนากุ้งมาให้ทีมวิจัยทำปุ๋ยหมัก ในส่วนบางฟาร์มที่ยังไม่ได้ให้ความร่วมมือ ก็พบว่ามีการจัดการภายในฟาร์มที่ดีขึ้น และมีการปล่อยน้ำเสียน้อยลง สังเกตได้ชัดว่าปัจจุบัน แม้ว่าจะมีซีเลนนาทับถมหน้าอ่าวบ้านพอดอยู่ แต่ก็ไม่มีกลิ่นเหม็นรุนแรงเหมือนเช่นในอดีต ดังนั้นจากคำถามวิจัยที่ว่า “แนวทางการใช้ประโยชน์จากซีเลนนาบ่อกุ้งโดยชุมชนบ้านพอด หมู่ที่ 1 ตำบลชลคราม อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ควรเป็นอย่างไร” นั้น ทีมวิจัยเห็นว่าควรมีการทำปุ๋ยหมักซีเลนนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อพลิกวิกฤติปัญหาซีเลนนาซึ่งเป็นของเหลือจากนากุ้งที่เคยสร้างมลพิษกับแหล่งน้ำ ให้มาเป็นผลพลอยได้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์ และควรสนับสนุนให้ทั้งใน และนอกชุมชน ที่ถูกล้อมรอบด้วยนากุ้งหันมาทำ ไม่ว่าจะเป็นทำเพื่อใช้เอง หรือทำเพื่อขายเพิ่มรายได้ก็ตาม เพราะยังมีคนทำมากขึ้น ก็ยิ่งทำให้ของเสียที่อาจจะถูกปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะลดน้อยลง